

Vývinová dysfázia

Špecificky narušený vývin reči

V súčasnom civilizovanom svete neustále stúpa počet detí s ľahkými odchýlkami v psychickom vývine. Je to zrejme civilizačná daň – zvyšujúce sa nároky na človeka, zhoršujúce sa ekologické podmienky, paradoxne aj pokrok v odvetviach medicíny, ktoré sa zaoberajú zachovaním ľudského života pred narodením. Vysoké zastúpenie medzi týmito deťmi majú deti s vývinovou dysfáziou (VD).

VD – je špecificky narušený vývin reči v dôsledku raného poškodenia mozgu rôznej etiológie. Výrazne horšia je úroveň jazykových schopností v porovnaní s danými neverbálnymi intelektovými schopnosťami. Porucha reči má systémový charakter a v rôznej miere zasahuje expresívnu aj impresívnu oblasť v rovine fonologickej, morfológicko - syntaktickej, lexikálno - sémantickej a pragmatickej, prítomné sú deficity v sémantickom spracovaní informácie. Negatívne ovplyvňuje intelektový vývin. Deti majú tiež deficity v oblasti jemnej motoriky, grafomotoriky, pamäti a kognitívne deficity. Znížená je celková psychická výkonnosť, pozornosť, zvýšená je unaviteľnosť. V školskom veku sa pridružujú poruchy učenia. Ovplyvnený je aj vývin osobnosti dieťaťa, jeho citová, motivačná, záujmová sféra, postavenie v rodine a budúca profesijná orientácia.

Zovšeobecnené poznatky o VD

- Je to veľmi rôznorodá skupina detí, pokiaľ ide o prejavy rečových porúch a ich rozsah.
- U detí sa môže, ale nemusí zistiť neurologická a psychiatrická symptomatika.
- Porucha môže mať ťažisko v impresívnej alebo expresívnej reči, ale vždy ide o systémovú poruchu, ktorá ovplyvňuje celý rečový vývin.
- S vekom dieťaťa sa klinický obraz VD mení kvalitatívne aj kvantitatívne, a to individuálne od takmer úplného vymiznutia symptómov až po výrazné ťažkosti, pretrvávajúce do dospelosti.
- V klinickej praxi sa častejšie vyskytuje u chlapcov.
- V rodinách detí v VD sa niekedy vyskytujú rodičia, starí rodičia, súrodenci, ktorí majú poruchu reči alebo ju mali v detstve.
- U detí s VD sa často vyskytuje nejednotná laterálna preferencia.
- VD vzniká na základe organického poškodenia v mozgu alebo mozgovej dysfunkcie v prenatálnom, perinatálnom, postnatálnom období, etiológia je rôzna.
- Terapeutický efekt ILS o deti s VD zvyčajne nezodpovedá vynaloženému úsiliu.
- Doteraz nie je uspokojivo vyriešená otázka mechanizmov VD.
- V súčasnosti neexistujú špeciálne korekčné programy pre deti s VD.

Klinický obraz VD

Za dysfatické považujeme také dieťa, ktoré má primárne narušený vývin reči vo fonologickej, morfológicko-syntaktickej, lexikálno-sémantickej a pragmatickej rovine, a to v impresívnej aj expresívnej oblasti. O vzniku týchto porúch na báze mozgovej patológie svedčí výskyt pozitívnych známkov v anamnéze, v aktivite, v grafomotorike, v jemnej motorike, vo verbálno - akustickej pamäti. Intelektové schopnosti sa zvyčajne pohybujú v pásme širšieho priemeru, s charakteristickým rozdielom medzi tzv. verbálnou a názorovou zložkou intelektu. Deti bývajú diagnostikované spravidla okolo 5. – 7. roku, niekedy aj v staršom veku, keď po odklade školskej dochádzky má dieťa problém so zaškolením, alebo už v škole významne zlyháva.

Dysfatické deti predstavujú skupinu detí s veľkou rôznorodosťou rečových príznakov. Napriek tomu sa u detí s VD dá hovoriť o týchto zákonitostiach narušeného vývinu reči: porucha vývinu fonologického systému, čo sa premieťa aj do artikulácie typickými chybami v dĺžení, mäkkčení a znelosti, prítomné sú redukcie a komolenie slov, deficity v uvedomovaní si hláskovej štruktúry slova, dysgramatizmus, nedostatočný jazykový cit, narušená vetná stavba (syntax), deficity pri osvojovaní čítania a písania, obsahovo chudobný a formálne narušený rečový prejav, deficity vo vývine schém vnútornej reči, verbálno-akustický pamäťový deficit.

Dysfatické deti v škole

Vstup do školy kladie na deti veľké nároky: verbálne a intelektové predpoklady, citovú zrelosť, sústredenosť, systematickú prácu. Deťom s VD mnohé z toho chýba, preto býva častý odklad povinnej školskej dochádzky.

Nedostatočne rozvinuté rečové schopnosti v škole:

1. znevýhodňujú žiaka pri klasifikácii, hodnotia sa prevažne ústne odpovede,
2. systémovo vedú k špecifickým poruchám učenia,
3. ťažkosti v čítaní a porozumení sú prekážkou v zvládnutí trívia, sťažujú učenie sa z učebníc,
4. odlišnosť spôsobuje pocity menejcennosti, ťažkosti pri nadväzovaní kontaktov,
5. spolu s prospechom ovplyvňujú budúci výber povolania.

Typické školské ťažkosti detí s VD sú:

1.vnútorne podmienky učenia (poruchy pozornosti, rýchla unaviteľnosť, motorická neobratnosť, deficity jemnej motoriky a grafomotoriky, instabilita, hyperaktivita a impulzivita, citová labilita),

2.špecifické poruchy učenia (najčastejšie dyslexia, dysortografia).

Čítanie žiakov s VD – čítajú pomaly, robia veľa chýb, zamieňajú tvarovo a zvukovo podobné písmená, prehadzujú slabiky, redukujú a komolia slová, narušená býva prozódia, neoddeľujú vety ap. Rýchlosť čítania a kvalita porozumenia býva rôzna. Problematické porozumenie sa prejavuje najmä u starších detí v náukových predmetoch, nedokážu dobre reprodukovať väčší celok, nechápu abstraktné pojmy, výkon oslabuje dôležitosť pamäti. S vekom sa zlepšujú, ale veľa detí aj v staršom školskom veku číta pod hranicou sociálnej únosnosti.

Písanie žiakov s VD – vynechávajú, zamieňajú písmená, redukujú a komolia slabiky v dlhých slovách, nedodržiavajú hranice slov, neukončujú vety ap. Písmo býva neúhľadné až nečitateľné.

SJ a žiaci s VD – ťažkosti v uvedomovaní hláskovej štruktúry slova sa premietajú do písania a čítania. Najťažšie sú diktáty – zachytenie, porozumenie, podržanie v pamäti, uplatnenie gramatických pravidiel, prevedenie do grafickej podoby. Deti spravidla píše tak ako vyslovujú. Veľmi problematický je sloh – vnútorné sformulovanie zmysluplného textu a jeho napísanie. Oveľa lepší je odpis.

Ostatné predmety – ťažšie zvládajú kreslenie pre nedostatočnú grafomotoriku, VV pre jemnú motoriku, HV pre nedostatok zmyslu pre rytmus, TV pre neobratnosť, zvlášť majú ťažkosti v CJ.

Prístup k žiakovi s VD v škole:

- citlivo treba pristupovať k ich klasifikácii a celkove k hodnoteniu,
- aj keď majú veľa deficitov a ťažkostí v škole, nie sú duševne zaostalé,
- majú veľmi individuálne tempo,
- vek nepredpokladá ich výkony, predpokladom je skôr úroveň porozumenia hovorovej reči,
- deficity detí treba správne pochopiť,
- mnohé deti majú dobrý intelektový potenciál,
- všetky potrebujú zvláštne podmienky, vedenie a veľa porozumenia,
- od toho závisia ich vedomosti a osobnostný rast.

Osobnostný vývin detí s VD

Narušený vývin reči vychýľuje z normy celý psychický vývin dysfatického dieťaťa, ovplyvňuje utváranie individuálneho vedomia, profilovanie osobnosti, vzdelávanie a zaradenie do života, má teda ďalekosiahle psychologické aj sociálne následky.

Prvé ťažkosti vznikajú v rodine, keď je dieťa malé a súvisia s úrovňou jeho hovorenej reči. Uvedomenie si deficitov prichádza v školskom veku. Deti sú menej obratné a šikovné, menej zhovorčivé, nevedia sa ľahko zbližiť, horšie sa vyjadrujú, ťažšie sa zapájajú do spoločných hier, majú problém v učení aj disciplíne, neuprednostňujú ich rovesníci a spravidla ani učitelia. Nevhodný prístup potom spôsobuje zmeny a poruchy osobnosti žiaka. Neurotizujúco na deti pôsobí neúcta, nepochopenie, zosmiešňovanie, problémy v rodine z dôvodu školskej neúspešnosti. Deti najčastejšie reagujú sociálnym útlmom, nezaujmom o okolie, o iné deti, nezapájajú sa do spoločných aktivít, len v nevyhnutných prípadoch komunikujú rečou, chýba im uvoľnenosť, bezprostrednosť, detská spontánnosť, typický je infantilizmus, závislosť od rodičov, chýba im samostatný úsudok a postoje, aktívne nenadväzujú kontakty s rovesníkmi, z konfliktov unikajú, sú pasívne a málo iniciatívne. Integrita osobnosti a optimálne podmienky pre jej rozvoj sa v školskom veku stávajú hlavným problémom, vyostrujú sa v období puberty, keď sa utvárajú najhlbšie a najintímnejšie základy osobnosti človeka.